

KUZEY KIBRIS TÜRK CUMHURİYETİ'NDE ANLATILAN EFSANELERİN MOTİF VE TİP YAPISI

Prof. Dr. Ali Berat ALPTEKİN*

ÖZ: 1571 yılında Venediklilerden Osmanlılara geçen Kıbrıs adası, 1914 yılında İngiltere tarafından tek taraflı olarak ilhak edilir. 1930'lu yıllarda İngilizlere karşı başlatılan isyan harekâtı başarısızlıkla sona erer. 1950 yılından sonra ise, Kıbrıs adasındaki olaylar daha çok Rum-Yunan ikilisine karşı Türklerin karşı koyması şeklinde devam eder. 1974 yılında yapılan Kıbrıs Barış Harekâtı'yla birlikte adada bağımsız Türk Cumhuriyeti ilan edilir.

Kıbrıs Türk edebiyatı içerisinde önemli bir yeri olan efsane metinleri; dinî, inandırıcı, kısa ve nesir şeklinde olmasıyla diğer halk anlatımlarından kolaylıkla ayrılabilir. Kıbrıs adasına bağlı olarak anlatılan efsaneler daha çok sözlü kaynaklardan beslenmekte olup 58 tip tespit edilmiştir. 58 tipin zaman zaman eş metinleri de çalışmamıza eklenmiştir. Böylece bir efsane tipinin farklı anlatımlarının varlığı da okuyucuya sunulmuştur.

Efsaneler tek motifli olmasıyla dikkatimizi çekmektedir. Bu motifler de genellikle büyü, olağanüstülükler, din, vb. başlıklar altında sınıflandırılabilir. Kıbrıs'a bağlı olarak tespit edilen efsanelerin sayısı 58 olup bunlar 16 başlık altında bir araya getirilerek Tarihi-Coğrafi Fin yöntemine göre incelenmiştir.

Bu çalışma ile Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde anlatılan 58 efsane tipi ve bunların uluslararası motif indeksindeki karşılıkları tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kıbrıs, efsane, motif, tip

The Motive and the Structures Miths Narrated in TRNC

ABSTRACT: The island of Cyprus had been conquered by the Ottomans from the Venetian rullers in 1571. Later the Island had been annexed by the British Empire since the Ottomans had allaiance with

---

* Selçuk Üni. Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fak., abalptekin@yahoo.com

Germans during the First World War in 1914.. In 1930s the rebellion movement which had started against English was failed. After 1950, the events in Cyprus island had continued by the opposition of the Turkish to Rum (Greek of Turkish citizenship)/Greek couple. By the Cyprus Peace Operation in 1974, the independent Turkish Republic was established.

The Mith/ saga texts which have an important role in Cyprus Turkish literature; can be easily seperated from the other folk narrations as they are religious, persuasive and prose. The sagas told in relation to Cyprus island are being primarily fed from verbal resources and 58 types of them are determined. The equivalent texts of 58 types are also added in our study from time to time. Thus the existence of different narrations of a saga type has been presented to the reader.

The sagas have attracted our attention with their single motive. Each mith has only one motive diverse from others. These motives can be generally classified under the titles of magic, wondrousness, religion, etc. The number of sagas determined in relation to Cyprus is 58 and being classified under 16 titles, they have been examined due to historical-geographic Finnish method. By the help of this study, the 58 types of sagas and their equivalents in the international motives index have been depermined.

Key Words: Cyprus, saga, motive, type

GİRİŞ

1 Ağustos 1571 tarihinde Türkler tarafından 50 000 şehit verilerek alınan Kıbrıs, 300 yıldan fazla bir süre Osmanlı İmparatorluğu'nun egemenliği altında kalmıştır. Osmanlı İmparatorluğu'nun son döneminde bir süreliğine İngiliz idaresine terk edilen ada, 1914 yılında İngilizler tarafından tek taraflı olarak ilhak edilmiştir. Rumlar, 1930 yılında İngilizlere karşı isyan hareketi başlatmışlarsa da başarılı olamamışlardır. Bu tarihten sonra adanın Yunanistan'a bağlanması için yapılması gerekenler bir bir yerine getirilmiştir. Bütün bu olup bitenlere karşı koymak amacıyla Kıbrıs Türk mücahitleri,1958 yılında, *Kıbrıs Türk Mukavemet Teşkilatı*'nı kurmuşlardır. Ardından da 1963 yılında Erenköy müdafaasına karşı Türkiye garantörlük hakkını kullanarak sınırlı bir hava operasyonu düzenlemiştir.

15 Ağustos 1974 tarihinde *Girivas*'ın *Kıbrıs Helen Devleti*'nin kurulduğunu ilan etmesi ve ardından Türkiye'nin *Kıbrıs Barış Harekâtı*'nı yapması ile Yunan-Rum ikilisinin megola ideası Akdeniz'in mavi sularına gömülmüş ve orada yeni bir Türk Cumhuriyeti'nin kurulmasının zemini hazırlanmıştır.

Efsanelerin önemli özelliklerinden biri, yaşanılan tarihi veya olağanüstü bazı olaylara bağlı olarak her an teşekkül edebilmesidir. Yukarıda kısaca vermeye çalıştığımız tarihi olaylar zaman zaman efsanelerle süslenmiş ve onlarca metnin oluşmasına vesile olmuştur.

Türkiye ve Türk dünyasında *efsane*, *epsana*, *apsana*, *rivayet*, *ravayat*, *legende*, *lejand* vb. gibi adlarla bilinen efsane kelimesi Türk boyları arasında efsane türünün Türkçe kelimelerle karşılandığı da vakidir: “*kep-kuuçın*” (Altay), “*kip-çoo*”, “*çoo*”, “*çoo-çaa*”, “*numah*” (Hakas), “*toolçurgu çugaa*” (Tuva), “*kepseen*”, “*sehen*”, “*bılırgı sehen*” (Yakut), “*halap*” (Çuvaş) (Ergun 1997: 11-16).

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde *efsane* kavramı Türkiye'de olduğu gibi aynı adla bilinmektedir.

Dinî, inandırıcı, kısa ve nesir şeklindeki halk anlatmaları diye tanımlayabileceğimiz efsaneler, başlangıç itibarıyla mitoloji, hatta masal metinleri içerisinde değerlendirilmiştir. XIX. yüzyıldan itibaren ise efsanenin bağımsız bir tür olduğu düşüncesi kabul görmüş ve bu tür üzerinde önemli çalışmalar yapılmaya başlanmıştır.

Dinî, inandırıcı, kısa ve nesir şeklinde olmasıyla diğer halk anlatmalarından ayrılan efsaneler, dünyada olduğu gibi Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti sınırları içerisinde de aynı özellikleriyle dikkati çeker.

Türkiye'deki efsane tanımlarının bir benzerini Kıbrıslı araştırmacı Gülgün Serdar yapmıştır: “*Halkın gözünde veya söyleyenlerin hayal gücünde biçim değiştirilip olağanüstü niteliklerle donatılarak anlatılan hikâyelerdir. Efsaneler, sanatlı-süslü bir anlatıma sahip olmayışları ile destanlardan ayrılır.*” (Serdar 1966: 11).

Türkiye ve Türk dünyasında olduğu gibi Kıbrıs Türk efsanelerinde de en büyük sıkıntı mit ve efsanenin karışmış olmasıdır. Nitekim Kıbrıs efsaneleriyle ilgili olarak Ali Nesim ve Şevket Öznur (2009) tarafından hazırlanan kitaptaki metinlerin bir kısmı, efsane olmayıp mit metnidir. Aynı husus Gülgün Serdar (1966), Oğuz Yorgancıoğlu (1980) için de geçerlidir. Nitekim mitler tanrı, tanrıça ve olağanüstü varlıklar ve eylemleri hakkında anlatılan hikâyelerdir. Mitlerde anlatılan hikâyeler gerçek olmasalar bile gerçek gibi kabul edilirler. Mitler bir yaratılışın veya kökenlerin hikâyesidir.

Türk edebiyatında olduğu gibi Kuzey Kıbrıs Türk Edebiyatında da efsane türü iki kaynaktan beslenmektedir. Bunlardan birincisi yazılı kaynaklar olup, *menakıbnâme* ve *velayetnâmeler*dir. İkincisini ise sözlü kaynaklar meydana getirmektedir. Kıbrıs'ta birinci grubun örneğine

rastlanmazken ikinci başlığın pek çok örneği araştırmacılar tarafından tespit edilmiştir.

Makalemizdeki efsane metinleri, *Tarihi-Coğrafi Fin yöntemine* göre değerlendirilmiştir.

Balzac, milleti tanımlarken, “Edebiyatı olan topluluktur.” der. Bu araştırmanın hazırlanmasının en büyük sebebi, Kıbrıs Türk edebiyatının bir parçası olan efsaneleri bir araya getirmektir. Nitekim aşağıda bir kısmı varyant (eşmetin) olan efsanelerin sayısı 50’ye yaklaşmaktadır. Aynı husus masallar için de geçerlidir (Alptekin-Şimşek 1991: 63-137).

Elbette Kıbrıs Türklerinin efsaneleri bu kadar değildir. Mutlaka ulaşamadığımız efsane metinleri de vardır. Fuad Köprülü’nün “İlmi nesiller tamamlar.” düşüncesinden hareketle bu makaleyi hazırladık. Konuyla ilgili yapıcı yeni yazıların yazılması bizi üzmez, aksine sevindirir.

KUZEY KIBRIS TÜRK CUMHURİYETİ’NDE EFSANELER

Bu kısa girişten sonra Kıbrıs efsanelerinin tasnifini ve motif sıralarını vermek istiyoruz. Konunun daha iyi anlaşılabilmesi ve sağlam bir zemine oturtulabilmesi için her tasnif başlığından sonra genel bir değerlendirme yaptık.

A) Dağlarla İlgili Efsaneler

Konuyla ilgili bir efsane tespit edilmiş olup, bu da Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti’yle sembolleşmiş olan Beşparmak Dağı’na bağlı olarak anlatılmaktadır. Efsane, kökenlerle ilgili bir metin olup, iyi kalpli genci sembolize etmektedir. Zaten genç dağa dönmeden önce klasik efsane motiflerinden birisi olan taşta dönüşmektedir. Dağa dönüşüm, efsanenin son aşamasında görülmektedir.

Beşparmak Dağı efsanesi, Türk dünyasında benzerleri pek görülen bir metin değildir. Ancak Kırgızistan’daki Issıg Göl ile çeşitli benzerliklerin varlığı da gözden kaçmamaktadır.

Konunun bir aşk hikâyesine bağlanması, iyilerin mükâfatlandırılması, kötülerin cezalandırılması ise efsaneden ziyade masallarda karışlaştığımız bir sonuçtur.

Öyle zannediyorum ki Güneydeki dağlara bağlı olarak anlatılan efsaneler de vardır. Ancak konuyla ilgili efsane metinleri derlenemediğinden veya ulaşamadığımızdan elimizdeki tek metinle yetineceğiz.

Efsane, insanın dağa dönüşmesi motifi üzerine kurulmuş olup *Motif İndeks*'te D291 insanın dağa dönüşmesi, A960 dağın yaratılışı şeklinde kayıtlıdır.

Beşparmak Dağı:

1. Aynı kıza âşık olan iki genç, kızı alabilmek için o zaman bataklık olan bugünkü Mesarya Ovası'nın bulunduğu yerde düello yapmaya karar verirler.
2. Düello sırasında kötü kalpli olan genç, iyi niyetli delikanlıyı yaralar.
3. Düello yapılan yerin bataklık olan kısmı kötü kalpli delikanlıyı içine çeker.
4. Yaralı olan iyi niyetli genç de bataklığa girer ve bir daha oradan çıkamaz.
5. Öleceği anlaşılan genç dua edince, elindeki kılıcı yere düşer, kendisi ise taşa dönüşür. Bir süre sonra bataklığın kuruması üzerine beşparmağı açılmış bir genç ortaya çıkar. (Yorgancıoğlu 1980: 87; Nesim-Öznur 2009: 28; Yüce 2003: 17).

B) Taş Kesilme Konulu Efsaneler

Taş kesilme motifi efsanelerin en yaygın motiflerinden olup, bütün dünyada bolca örneklerine rastlanmaktadır. Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde konuyla ilgili üç efsane metni tespit edilmiştir. Bunlardan birincisi, nimete saygısızlıktan dolayı taş kesilmeyi konu almaktadır. Pidda (pide)ya saygısızlık motifi, Türkiye ve Türk dünyasında çok bilinen bir efsane olmasına karşılık, taş kesilmeden önce gökten işlemeli, nakışlı üç güzel mendil düşmesi pek de alışık olmadığımız bir motiftir.

İkinci efsanede, Allah'a isyan eden bir çiftçinin Alev Kayası'na yıldırım düşmesi sonucunda ölmesi anlatılmıştır. Aslında burada bir taş kesilme olmayıp düşen yıldırımın etkisiyle kara taşa dönüşmeden söz edilmektedir.

Üçüncü efsanede aslan ve yavrusunun taşa dönüşmesi anlatılmıştır. "İş aslanın midesinde" sözüne nispet edercesine bu efsanede, aslanın ağzına el sokulması durumunda hazine bulunacağına dile getirilmesi de bu sözü açıklar niteliktedir.

Birinci efsane (ikisi eş metin), nimete saygısızlıktan dolayı taş kesilme yoluyla cezalandırılma motifi üzerine kurulmuş olup *Motif İndeks*'te D230 İnsanın taş kesilmesi ve Q395 saygısızlıklar

cezalandırılır, Q551.3.4. Taşa çevirerek cezalandırma şeklinde karşımıza çıkmaktadır.

Çocuk taşı I:

1. Anne çocuğuyla akrabalarını ziyarete gider.
2. Yolda çocuk altını kirletince, anne bitta (pide) ile silmek ister.
3. Tam bu sırada gökten arka arkaya üç mendil düşer.
4. Anne mendillerin güzelliğine kıyamadığından çocuğunun altını bitta ile siler.
5. Nimete saygısızlık eden anne çocuğuyla birlikte taş kesilir. (Yüce 2003: 18).

Çocuk taşı II:

1. Bir gelin evin bahçesinde bitta (pide) yaparken çocuğu altını kirletir.
2. Anne, çocuğunun altını bitta ile silmek isteyince gökten üç mendil düşer.
3. Kadın mendillere kıyamayıp bitta ile silince anne ve çocuğu taş kesilirler. (Yüce 2003: 19).

Alev kayası:

1. Bir çiftçi ürününün olmamasından dolayı devamlı Allah'tan şikâyet eder.
2. Duruma üzülen çobanlar çiftçiye derdini Alev Kayası'na anlatmasını söylerler.
3. Çiftçi Alev Kayası'nın tepesinde Allah'a karşı isyanını dile getirince yıldırım düşer ve çiftçi siyah bir taşa dönüşür. (Nesim-Öznur 2009: 49).

Taş kesilen aslan ve yavrusu:

1. Mağusa'da, Otello kapısının yanındaki aslan heykelleriyle ilgili çeşitli efsaneler anlatılır.
2. Bir aslan kendi yavrusunu yemek isteyince ikisi birlikte taş kesilir.
3. Yılda bir kere bu aslanlar ağızlarını açarlar, eğer o gece aslanın ağızına elinizi sokabilerseniz hazine bulunacağına inanılır. (Nesim-Öznur 2009: 33).

C) Denize Açılan Derviş ve Kara Parçasına Dönme Konulu Efseneler

Türk kültüründe toprağın çok ayrı bir yeri vardır. Hazreti Âdem'in yaratılmasından Türk mitolojisindeki karanın yaratılışına kadar pek çok yerde toprak vardır. Türk mitolojisinde yer ve gök yaratılmadan önce her taraf su ile kaplıdır. Daha sonra Tanrı Ülgen ve şeytan Erlik oturacak bir yer ararlar ve ilk olarak suyun içinden çıkan bir taşın üzerine bir kaz (kuğu) şeklinde konarlar. Yine Tanrı Ülgen'in Erlik'ten sulara dalmasını ve toprak getirmesini ve bunu suların üzerine saçtırmasıyla bugünkü kara parçalarının oluştuğunu biliyoruz. (Sakaoğlu-Duymaz 2002: 167-176).

Türkiye'de Kocaeli ilinin Gebze ilçesindeki Dil İskeleyi; Muğla ilinin Marmaris ilçesinin Orhaniye köyü; Mersin ilinin Erdemli ilçesinin Kızılkalesi beldesindeki İncekum mevki; İzmir ilinin Bergama ilçesinin Altınova İskeleyi; Evliya Çelebi'de İnebahtı Körfezi ile ilgili anlatmalar, benzer motif üzerine kurulmuştur (Önal 2003: 227-228).

İnce Kum efsanesi:

1. Silifkeli çiftçi, namazını kıldıktan sonra bir ihtiyarla karşılaşır.
2. İhtiyar, çiftçinin eteğine bir şeyler koyduktan sonra ona, eteğine ve arkasına bakmadan denize doğru yürümesini söyler.
3. Bir süre yoluna devam eden çiftçi, eteğine bakınca boğularak ölür.
- 4.Çiftçi, eteğine bakmasaymış, Kıbrıs'la Silifke birbirine bağlanacakmış. (Sakaoğlu 1980: 7-8).

D) Osmanlıların Kıbrıs'ı Fethetmesiyle İlgili Efsaneler

Osmanlılar Kıbrıs'ı Venediklilerden almışlardır. Adanın fethi de pek kolay olmamıştır. Elbette o döneme ait anlatmaların halk belleğinde yer etmesi normaldir. Bunlardan birisi aslen Kilisli olan Canpolat Paşa'yla ilgili olup bunlardan üçünün motif sırası aşağıda sıralanmıştır.

Efsane motifi, Anadolu'da bilinen kesikbaş motifiyle ilgilidir. Kelle koltukta savaşma da diyebileceğimiz bu motife hem yazılı, hem de sözlü kaynaklarda rastlamaktayız. Konu tarihe de yansımış olup bu kahraman, Bağdat'ın fethinde Genç Osman, İstanbul'un fethinde ise Ulubatlı Hasan'dır.

Her üç anlatmada da Mağosa Kalesi'ne hâkim olan Venedik askerlerinin tuzağı konu edilmektedir.

Konu ile ilgili son efsane, Kıbrıs'ın fethi ve Rumların vahşetini içermektedir. Efsane komutanlardan birisinin kırk askeriyle namaz kılarak şehit edilmelerini ve yıllar sonra olayın geçtiği yerde yaşayan karı-kocanın, gaipten zincir sesleri işitmelerini konu almaktadır. Ayrıca Rumların bu olaydan rahatsız olmaları ve yaşlı çifti kuyuya atarak öldürmeleri anlatılmaktadır. Şehitlerin mezarlarından ses gelmesi, yaygın efsane motiflerinden olup, onlara su verilmesi ise eski bir Türk inanişından başka bir şey değildir. 40 sayısı da üzerinde durulması gereken bir motiftir.

İlk üç efsane, kelle koltukta savaşma motifi üzerine kurulmuş olup *Motif İndeks*'te F500 olağanüstü insanlar, F511.0.4 kesik başla savaşma şeklinde karşımıza çıkmaktadır.

Canpulat Paşa:

1. Kıbrıs'ı fethetmek isteyen Osmanlı ordusu, Canpulat Paşa'nın komutasında Magosa Kalesi'ni kuşatır.
2. Kaleye girmeyi başaramayan komutanlar, sonunda girilebilecek bir geçit tespit ederler. Ancak bu geçide giren askerler kaybolmaktadır.
3. Bu sırada Osmanlı askerlerine yardım etmek isteyen bir asker, düşmanlar tarafından kalenin burcundan aşağıya atılır.
4. Yaralı asker kaleye nasıl girileceğini arkadaşlarına öğretir.
5. Osmanlı askerleri, geçitteki çarkı etkisiz hâle getirirler. Ancak kale komutanı Canpolat Paşa, buradan geçerken çark bir kere daha dönünce paşanın kafası kopar.
6. Canpolat Paşa, kafasının koptuğuna aldırmaz savaşıya devam eder ve kaleyi fethederler. (Sakaoğlu 1980: 5; Nesim-Öznur 2009: 33-34; Yüce 2003: 35).

Çark I:

1. Osmanlılar Magosa Kalesi'ni kuşattıklarında, Venedikliler her defasında farklı hisar kapılarını açık bırakırlar.
2. Açık bırakılan kapıların arkasında çark vardır, bu sebepten oradan geçen askerlerin başını koparırlar.
3. Kayıplara daha fazla dayanamayan Canpolat Paşa, kendisi kapıdan geçmeye çalışırken onun da başı kopar.
4. Başının yerde olmasına aldırmayan Canpolat Paşa savaşıya devam eder.

5. Komutanın durumunu gören Venedikliler, çarkı çevirmeyi unuturlar.

6. Durumdan yararlanan askerler, kale kapısından içeri girerek kaleyi fethederler. (Sakaoğlu 1980: 5-8; Yüce 2003: 36-37).

Çark II:

1. Osmanlı ordusu komutanı Canpolat Paşa, kaleye lağımlar açtırarak girer.

2. Canpolat Paşa kaleye girdiğinde başı kesilir.

3. Başını koltuğunun altına alan Canpolat Paşa, savaşmaya devam eder.

4. Canpolat Paşa sevgilisinin kollarında can verir. (Sakaoğlu 1980: 5-6; Yüce 2003: 36-37)

Kırklar:

1. Osmanlılar Kıbrıs'ı fethetmek için adayı kuşatırlar.

2. Komutanlardan birisi kırk askeriyle namaz kılarken askerlerin tamamı şehit edilir.

3. Yıllar sonra olayın olduğu yerde yaşayan yaşlı bir karı koca zincir seslerini işitirler.

4. Aile şehit kırk askerin abdest aldığı düşünerek onlara her gece su verir.

5. Rumlar karı kocayı kuyuya atarak öldürürler. (Yüce 2003: 23).

E) 1963 Olayları ve 1974 Kıbrıs Barış Harekâtıyla İlgili Efsaneler

Konuyla ilgili en fazla efsane, 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı'yla ilgilidir. Bu fazlalığın iki sebebi vardır. Bunlardan birincisi, 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı'nın insan hafızasında yaşamasıdır. İkincisi ise, bu anlatıların araştırmacılar tarafından derlenmesidir.

Aslında bu tür anlatılardan bir kısmı, *1974 Kıbrıs Barış Harekâtı*'ndan önce de anlatılmaktaydı. Bir zamanlar Osmanlı askerlerine bağlı olarak anlatılan efsaneler, zamanla *Türk İstiklal*, *Çanakkale* ve *Kore* savaşları için de anlatılmaya başlanmıştır. Bu tür efsanelerde;

a) Yakıtı biten uçak pilotu, üssüne dönmeye hazırlanırken, yaşlı bir zat, hedefleri bombalamasını tavsiye eder. Bu kişi, Türkiye'nin değişik yerleşim merkezlerinde bulunan ve saygı gösterilen velilerden birisidir.

b) Savaşın başlamasıyla birlikte türbenin başında bulunduğu söylenen sancak kaybolur, savaşın bitiminden sonra sancak kanlı bir şekilde geri döner: Konya'da Mevlâna Hazretleri'nin türbesindeki sancak, Mersin ilinin Gülnar ilçesindeki Şeyh Ömer'in başındaki sancak vb. olduğu gibi.

c) Havuz veya göldeki balıklar kaybolur, savaşın bitiminden sonra üzerindeki beneklerle geriye dönerler, bu arada havuz veya gölde kan görülmeye başlanır: Malatya'nın Darende ilçesindeki Somuncu Baba'nın türbesinin önündeki havuz (Alptekin 1993: 45-46), İzmir Bergama'daki Ecik Dede (Kavcar-Yardımcı [1988]: 195) ve Şanlıurfa Balıklı Göl ve Kars ilinin Selim ilçesindeki Balık Pınarı (Öncül 2011: 22)'nda olduğu gibi.

c) Havuz veya göldeki balıklar kaybolur, savaşın bitiminden sonra üzerindeki beneklerle geriye dönerler, bu arada havuz veya gölde kan görülmeye başlanır: Malatya'nın Darende ilçesindeki Somuncu Baba'nın türbesinin önündeki havuz (Alptekin 1993: 45-46), İzmir Bergama'daki Ecik Dede (Kavcar-Yardımcı [1988]: 195) ve Şanlıurfa Balıklı Göl ve Kars ilinin Selim ilçesindeki Balık Pınarı (Öncül 2011: 22)'nda olduğu gibi.

d) Bir türbeden veya dağdan atılan top mermisi savaşın olduğu yere doğru süzülerek gider: Elâzığ'ın Baskil ilçesindeki Abdulvahap Gazi Hazretleri'nin türbesinden atılan top önce Kore'ye, 20 yıl sonra da Kıbrıs'a doğru yol almıştır. Benzer bir motif Mersin ilinin Silifke ilçesinde Kırtıl Dağı (Alptekin 1980: 6-7) ve Osmaniye ilinin Kadırlı ilçesinin Turna Dağı'nda karşımıza çıkmaktadır. Her iki dağdan atılan top, harekât sırasında Kıbrıs'a doğru yönlendirilmiştir.

e) Bazen de mezarlıktan kalkan yeşil donlu insanlar savaşa katılırlar: Konya'da Üçler Mezarlığı'ndan kalkan binlerce kişinin önce Antalya'ya oradan da kurulan bir köprü üzerinden "Allah Allah" sesleriyle Kıbrıs'a gitmelerinde olduğu gibi. İstanbullu olan Zuhurat Baba askerlere su dağıtır. Karşılığında ise askerlerin kendisini ziyaret etmesini ister.

f) Zaman zaman da efsane kahramanı sıradan bir insan görünümündedir: 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı başlamadan önce Akşehirli bir kadın türbeye gelen bir ziyaretçinin "kalk harp çıktı" demesi üzerine mezardan bir kişinin kalktığını görür. Benzer bir motif, Giresun'da Kayo Hasan'a bağlı olarak anlatılmaktadır. Kayo Hasan, eline aldığı dirgeniyle çok sayıda düşmanı öldürdüğünü söyler. 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı sırasında beyaz atlılar, Türk askerlerine yol gösterirler.

g) Savaş sırasında yazılan bir mektup veya askerlerin boynundaki künye, sahibi tarafından ailelerine gönderilir. Aslında bu asker, Kore Savaşı'nda şehit olmuştur. Bu tür efsanelerin pek çok örneği olup hemen hemen her ilimize bağlı olarak anlatılmaktadır. Burada verilmek istenilen mesaj şehitlerin ölmediği, diri olduklarıdır. Şehitlerin ölmediğini, diri olduklarını göstermesinin benzer bir şekli, çıkarma anıtının dikileceği yerde şehit edilen Kıbrıslı mücahitler *İbahim Nidaî* ve *Şevket Kadir* için de geçerlidir.

ğ) Bazen de Rumların Kıbrıslı Türklere ait ekinleri yakmaları üzerine üç kişi yangını söndürür. Durumu gören Rumlar bir daha bu yola başvurmazlar.

h) Askerlerin Selvili Tepe'ye çıkardıkları tank, savaş sonunda geri getirilemez.

Bu bölümdeki motiflerin tamamı, olağanüstülükler göstermekte olup *Motif İndeks*'te C420 sırları açıklama yasağı, C423 Olağanüstülüklerin açıklanması, F500 olağanüstü insanlar, F900 keramet, H1109 mucizevî sürat gerektiren işler, V463 şehit olma (din uğruna), V200 mukaddes şahıslar şeklinde karışımına çıkmaktadır.

Zuhurat Baba:

1. 1974 yılında Türkiye'nin düzenlediği Kıbrıs Barış Harekâtı sırasında yaşlı bir zat askerlere su dağıtır.

2. Bu sırada yaşlı adam askere, kendisinin İstanbullu olduğunu söyler ve savaşın bitiminde ondan kendisini ziyaret etmesini ister.

3. Savaşın bitiminden sonra İstanbul'a gelen genç, yaşlı adamı ziyaret etmeyi unutup rüyasına girer.

4. Savaş sırasında kendisine verilen adrese giden genç, orada Zuhurat Baba'nın mezar taşını bulur.

5. Mezar taşının üzerinde "İstanbul'un fethinde askerlere su dağıtan Zuhurat Baba" yazısını okur.

6. Başından geçenlere şaşırarak genç, Zuhurat Baba'nın türbesini yaptırır. (Yüce 2003: 20-21).

Karaca Ahmet Dede:

1. Karaca Ahmet Dede'nin mezarı, Isparta ilinin Eğirdir ilçesinin İlema (Bağören) köyündedir.

2. Mezarın bekçisi, Karaca Ahmet Dede'yi rüyasında görür.

3. Karaca Ahmet Dede, bekçiye Kıbrıs'a savaşa gideceğini bu sebepten dönünceye kadar kimsenin kendisini ziyaret etmemesini söyler.

4. Savaşın bitiminden sonra 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı'na katılan bir asker, Dede'nin ziyaretine gelir.

5. Askerin ve türbe bekçisinin anlattıklarından, Karaca Ahmet Dede'nin Kıbrıs'ta savaşa katıldığı anlaşılır.

6. Köylüler mezarın üzerine türbe yapmak istediklerinde, Karaca Ahmet Dede buna izin vermez.

7. Köylüler zaman zaman Karaca Ahmet Dede'nin türbesi etrafında ak sakallı, cübbeli ve omuzu silahlı birisinin olduğundan söz ederler. (Göde 2010: 384).

Üç atlı:

1. 1960'lı yıllardaki Kıbrıs olayları sırasında Rumlar, Türklere çeşitli şekillerde zarar verir.

2. Günün birinde ovadaki ekinleri yakan Rumlar kaçarken gördüklerine inanamazlar çünkü üç kişi yanan ekinleri üfleyerek söndürmektedirler.

3. Burada gördükleri karşısında neye uğradıklarına şaşırın Rumlar, bir daha başakları yakmazlar. (Yüce 2003: 22).

Şeyh Ali Semerkandî:

1) Savaş sırasında zor durumda kalan bir askere velilerden birisi yardım eder.

2) Veli, savaşın bitiminde askerden kendisini ziyaret etmesini ister.

3) Kim ve nereli olduğu sorulduğunda o; Mersin ilinin Gülnar ilçesinin Zeyne (Sütlüce) beldesinde yatmakta olan *Şeyh Ali Semerkandî* olduğunu söyler.

4) Savaşın bitiminden sonra Kıbrıs'tan dönen asker, Silifke üzerinden Konya istikametine giderken veliye verdiği sözü unuttur. Arabasının Mut yakınlarında kaza yapması üzerine savaştaki sözü aklına gelince *Şeyh Ali Semerkandî* hazretlerini ziyaret eder. (Erol 1996: 104).

Beyaz atlılar:

1. 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı sırasında Türk askerlerine öncülük edenlerin beyaz atlılar olduğu görülür.

2. Rumlar bu yaşlılara ateş ederlerse de onları bir türlü vuramazlar.

3. Bu yaşlıları Türk askerleri göremez. (Yüce 2003: 24).

Yağlı Dede:

1. 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı'nın başlayacağı sırada Akşehirli bir kadın, evinin karşısındaki türbeye beyaz atlı, yeşil donlu birisinin gelmekte olduğunu görür.

2. Atlı'nın türbeye dönerek "kalk, harp çıktı" demesi üzerine, türbeden bir insanın kalktığını ve atına binerek uzaklaştığı görülür.

3. Gördükleri karşısında bayılan kadın, kendisine geldiğinde Kıbrıs Barış Harekâtı'nın başladığını öğrenir. (Yüce 2003: 25).

Hoca Kayo Hsan:

1. Kayo Hasan Giresun ilinin Yağlıdere ilçesinin merkezinde yaşayan ilim irfan sahibi bir kimsedir.

2. Kayo Hasan evinin önünde ev işleriyle uğraşırken Türk askerlerinin zor durumda kaldığını anlar ve eline geçirdiği dirgeni sağa sola sallamaya başlar.

3. Kayo Hasan yorgun ve bitkin vaziyette evine döner.

4. Ne olduğu sorulduğunda esir olmak üzere olan Türk askerlerini kurtardığını söyler.

5. Konu araştırıldığında olayın doğru olduğu anlaşılır. (Gökşen 1999: 69).

Üçler:

1. Arabalarıyla yola çıkan insanların karşısına beyaz atlı, beyaz sakallı, yeşil elbiseli üç adam çıkar.

2. Arabanın şoförü bu atlılara çarpmamak için direksiyonu kırınca kaza yapar.

3. Bu üç atlı, Kıbrıs Barış Harekâtı sırasında şehit olan askerlerdir. (Yüce 2003: 26).

Uçak:

1. 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı sırasında hedefleri bombalayan pilotun yakıtı azalınca, üssüne dönmeye karar verir.

2. Bu sırada arkadan bir ses pilotu ikaz eder ve hedefleri bombalamasını söyler.

3. Hedefleri vuran pilot, üssüne indikten sonra yaşlının kimliğini öğrenir.

4. Savaşın bitiminde sözü edilen adrese giden pilot, kendisine yardım eden zatın türbesiyle karşılaşır ve orada kurban keser. (Yüce 2003: 28).

Ahmed-i Hanî:

1. 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı sırasında hedefleri bombalayan pilotun benzini bitmek üzereyken işittiği bir ses üzerine düşman mevzilerini vurmaya devam eder.

2. Pilota yardım eden yaşlı zat, Ağrı ilinin Doğubeyazıt ilçesindeki İshak Paşa Sarayı'nın yanındaki türbede metfun olan Ahmed-i Hanî'dir.

3. Pilot, savaşın bitiminden sonra Ahmet-i Hanî'nin isteği üzerine türbesi başında eşiyle birlikte kurban keser ve fakirlere dağıtır. (Alparslan 2010: 154-155).

Mektup:

1. 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı sırasında askerlerden birisi, yazdığı mektubu ailesine ulaştırılmak üzere arkadaşına verir.

2. Mektup sahibi asker savaş sırasında şehit olur.

3. Mektup adrese ulaşınca askerin Kore Savaşı sırasında şehit olduğu ortaya çıkar. (Yüce 2003: 29).

Yaralı asker:

1. Yaralanan bir Türk askeri zor şartlarda bir başka "Mehmetçiği" kurtarır.

2. Yaralı asker iyileşince arkadaşının Türkiye'deki adresini öğrenir.

3. Savaşın bitiminde Türkiye'deki adrese giden asker, kendisini kurtaranın harekâttan önce vefat eden bir veli olduğunu öğrenir. (Sakaoğlu 2009: 222-223).

Kendi isteğiyle savaşa katılan asker I:

1. 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı sırasında askerlerden birisi, komutanının karşı çıkmasına karşılık savaşa katılma arzusunu belirtir.

2. Bu asker;

a) Gece karanlığında yön bulunmasına yardım eder.

b) Suyu biten askerlere su ile birlikte subaşındaki düşman askerlerinin mataralarını ve keplerini getirir.

c) Aşılması zor olan bir tepenin geçilmesine yardımcı olur.

3. Er, komutanına bu işleri nasıl yaptığını anlatır. (Sakaoğlu 2009: 223-224).

Kendi isteğiyle savaşa katılan asker II:

1. Komutanının karşı koymasına karşılık zayıf, çelimsiz bir asker, 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı'na katılır.

2. Aynı asker yemek ve istirahat molasında kaybolur, bir süre sonra da 9-10 miğfer ve silahla geri döner.

3. Asker, bu olaydan sonra bir daha görülmemiştir. (Sakaoğlu 2009: 224-225).

Künye:

1. 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı sırasında savaştan iki askerden birisi şehit olması durumunda künyeyi ailesine götürmesini söyler.

2. Askerlerden birisi şehit olunca, sağ kalanı onun künyesini alır.

3. Savaşın bitiminde adrese giden genç, arkadaşının künyesini ailesine verir. Künye sahibi genç, Kore Savaşı sırasında şehit olmuştur. (Yüce 2003: 30).

Selvili tepedeki tank:

1. 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı sırasında *Beşparmak Dağı*'nın tepesinden Rum topçular Türk birliklerine ateş açarlar.

2. Türk tankının komutanı ve askerleri bu topları nasıl susturacaklarını düşünerek yatarlar.

3. Sabahleyin bilinmeyen bir güç, Türk askerlerini ve tanklarını, *Beşparmak Dağı*'nın tepesine çıkarır.

4. Türk tankı, Rum topçularını susturarak savaşı Türklerin lehine çevirir. (Nesim-Öznur 2009: 69).

İbrahim Nidai:

1. 1963 Kıbrıs olaylarında *İbrahim Nidai* ve arkadaşı *Şevket Kadir* ne olup bittiğini öğrenmek amacıyla Girne'ye giderler.

2. Ay-Yorgi-Karaoğlanoğlu köyünün girişinde Rumlar, bu iki Türk'ü şehit ederler.

3. 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı'ndan sonra çıkarma yapılan yere anıt yapmak istenir ve bölge kazılınca *Nidai* ve *Kadir*'in cansız bedenleriyle karşılaşılır. (Nesim-Öznur 2009: 69-70).

F) Kuşlara ve Sürüngenlere Bağlı Olarak Anlatılan Efsaneler

Bu tür efsaneler, gelin-kayınvalide çatışmasını içermekte olup, Türkiye ve Türk dünyasında pek çok örneğiyle karşılaşılmaktadır. “Andur” kuşları, aslında gelin ve kayınvalide olup insan asıllı kuş efsaneleri içerisinde değerlendirilmelidir.

Turaç kuşu efsanesinde ise gelinini oğlunun gözünden düşürmek isteyen kayınvalidenin yapılan poğaçayı saklaması üzerine gelin dua eder ve turaç kuşuna dönüşür.

Her iki efsanede de toplumsal bir konu ele alınmıştır. Türk aile yapısında gelin- kayınvalide çatışması olmayan bir aile yok gibidir. İlk efsanede gelin *an*, kayınvalide ise *dur*'der. Oysa Turaç kuşu efsanesinde, gelin kuşa dönüşürken kayınvalide insan olarak yaşamaya devam etmektedir. Belki de böylece kayınvalide muradına ermiş olmanın mutluluğunu yaşamaktadır.

Bu tür metinlerde de kuşların kökeni anlatılmaktadır. Konu ile ilgili anlatımlar, daha çok kökenlerle ilgili mitleri içine almaktadır. *Baykuşun aslı, serçenin seke seke yürümesi, kırlangıcın kuyruğunun çatal olması*, vb. gibi anlatımlar bunun güzel örnekleridir.

Bu arada sembolleri göstermesi bakımından sembolik mitleri de bu kısmın içerisinde değerlendirebileceğimize inanmaktayız.

Aşağıdaki efsaneler, gelinin ve kayınvalidenin (bazen sadece gelinin) kuşa dönüşmesinin ele alındığı metinlerdir. Dua üzerine şekil değiştirme olarak ele alacağımız motif, *Motif İndeks*'te D150 insanın kuşa dönüşmesi, V50 dua, S31 zalim üvey anne (kaynana) şeklinde karşımıza çıkmaktadır.

I. Kuşlarla İlgili Efsaneler

Andur kuşları:

1. Güzel bir geline kayınvalidesi eziyet eder.
2. Eziyete daha fazla dayanamayan gelin, dua edince “An” derken kuşa dönüşür.
3. Olanlara üzülen kayınvalide de dua eder ve gelini, “Dur dur” diyen bir kuşa dönüşür.
4. Bu olaydan sonra arka arkaya *an* ve *dur* diye öten kuşlara “Andur” kuşları denilir. (Sakaoğlu 2003: 171; Yüce 2003: 32).

Turaç kuşu:

1. Gelin ve kayın validesi, yirmi dört ekmek ve bir poğaçayı yaparlar.
2. Gelinin yokluğundan yararlanan kayınvalide, bir ekmek ile poğaçayı saklar.
3. Gelin, ekmek ve poğaçanın kaybolmasından sonra kocasının gözünde küçük düşeceğini düşündüğünden dua eder ve turaç kuşuna dönüşür.
4. Turaç kuşu öttüğünde kayınvalidesine doğruyu söylediğine inanılır. (Yorgancıoğlu 1980: 81; Yüce 2003: 17).

Serçe niçin seke seke gider?:

1. Karısı, padişahın bütün kuşların tüyelerinin olduğu bir yatak ister.
2. Padişahın emrine bütün kuşların gelmesine karşılık baykuş davete icabet etmez.
3. Kırlangıcın elçi olarak gönderilmesi üzerine baykuş da toplantıya katılır.
4. Padişah kuşların en akıllısını seçmek için üç soru sorar:
  - a) Dünyada ölü mü, yoksa canlı mı çok?
  - b) Dünyada mamur yer mi, yoksa virane yer mi çok?
  - c) Dünyada kadınlar mı, yoksa erkekler mi çok?
5. Bu sorulara en doğru cevabı baykuş verir.
6. Padişah, baykuşu haklı gördüğünden bütün kuşları serbest bırakır.
7. Gece kuşu, kararı beklemediğinden tüyelerini döker.
8. Serçe de ayaklarının çözülmesini beklemeden sekerek kaçmaya başlar. Bu sebepten serçenin seke seke uçtuğuna inanılır. (Yorgancıoğlu 1980: 78- 79).

Baykuşun aslı:

1. Baykuş, aslında güzel bir kız olup bilinmeyen bir sebepten dolayı bugünkü şeklini alır.

2. Kuş hâline dönen kız, ağzına hiçbir yiyecek koymaz. Bu sebepten Tanrı da onun aç kalmasını önlemek için kısmetini ayağına gönderir. (Yorgancıoğlu 1980: 79).

Kırlangıcın kuyruğu niçin çataldır? I:

1. Hazreti Nuh, gemisine bütün hayvanlardan birer çift alır.
2. Nuh'un gemisinin batma tehlikesi geçirmesi üzerine yılan, delinen kısmı içeriden ve dışarıdan çöreklenerek kapatır.
3. Yılan donma tehlikesi geçirinca, kırlangıç onun üzerine kanatlarını gerer.
4. Acıkan yılan, kırlangıcı yemek isteyince o da kaçır. Bu kaçma esnasında kırlangıcın tüylerinden bir kısmı kopar. Bu sebepten kırlangıcın kuyruğu çataldır. (Yorgancıoğlu 1980: 81).

Kırlangıcın kuyruğu niçin çataldır? II:

1. Canlıların ölümsüzlüğe kavuşması, durmadan açılıp kapanan iki taşın arasındaki suda saklıdır.
2. Suyu getirme görevine kırlangıç gittiğinde, kuyruğunu iki taşın arasına sıkıştırır, bu sebepten kuyruğu çataldır. (Yorgancıoğlu 1980: 81).

Kırlangıç ile üveyiğin ortaklığı:

1. Kırlangıç ile üveyik anlaşarak bir sığa satın alırlar.
2. Bir süre sonra sığa kaybolur.
3. Sıpayı üveyik dağda “üüo, üüooo”, kırlangıç da ev civarında “gıcı gıcı” diyerek arar. (Yorgancıoğlu 1980: 81).

II. Sürüngenlerle İlgili Efsaneler

Burnukapan (Bukalemun):

1. Burnukapanın annesinin ölümü üzerine Meryem Ana, ona acır ve hayvanı emzirir.
2. Emzirme esnasında burnukapan, Meryem Ana'nın memesinin ucunu koparır.
3. Bu sebepten sürüngenin dili, meme ucuna benzer. (Yorgancıoğlu 1980: 79).

Burnukapan niçin öldürülür?:

1. Burnukapan bir hamlede insanın burnuna yapışır.

2. Hazreti Meryem, “Kim ki burnukapanı görür de öldürmezse, rahat yüzü görmesin, köyüne yağmur değil, çığ bile yağmasın!” der.

3. Bu sebepten burnukapan görülünce mutlaka öldürülür. (Yorgancıoğlu 1980: 80).

G) Kedi ve Köpeğe Bağlı Olarak Anlatılan Efsaneler

Halk anlatmalarında kedi, daha çok “dört ayağı üzerine düşmek” deyiminin açıklanmasıyla karşımıza çıkmaktadır: Hazreti Peygamber’in veya Hazreti Ali’nin namaz kılmaları sırasında yılanın onlara doğru hücum etmesi üzerine, kedi yılanı yakalar. Hazreti Peygamber veya Hazreti Ali de kedinin bu hareketi karşısında, onun sırtını sıvazlar. Bu sebepten kedi daima dört ayağının üzerine düşermiş.

Köpek ise Türk mitolojisinden ziyade, Moğol mitolojisinde öne çıkmaktadır (Ögel 1971: 40). Sahibine olan bağlılığı, atlı-göçebe kültüründe kurda karşı sürüyü korumasıyla dikkatleri çeken köpek yine de Türk kültür hayatının her safhasında görülmektedir. Aşağıda anlatılan iki efsanede açıklayıcı bilgiler bulunmaktadır. Birincisinde kedi, köpek ve sıçanın birbirlerine düşmanlıklarının, ikincisinde ise tilkiye peygamber köpeği denilmesinin sebebi açıklanmaktadır.

Kedi, köpek ve sıçan neden birbirlerine düşmandırlar?:

1. Dünyanın koçanını eline geçiren köpek, bunu kediye emanet eder, kedi de onu sandığa saklar.

2. Koçana ihtiyaç duyulup, sandık açıldığında bunların koçanının sıçan tarafından parça parça edildiği görülür.

3. Durumu gören köpek, kediye kovalamaya başlar. (Yorgancıoğlu 1980: 80).

Peygamber köpeği:

1. Kıbrıs’ın Körfez köyünden işine giden bir köylü, ezan okunması sırasında bir tilkinin arka ayakları üzerinde durduğunu görür.

2. Bu olay birkaç defa tekrarlanınca, köy halkı tilkiye “peygamber köpeği” demeye başlar. (Yorgancıoğlu 1980: 88-89).

Ğ) Hazreti Hızır’la İlgili Efsaneler

Yeşil, yeşillik anlamına gelen Hızır ve buna bağlı olarak anlatılan efsane ve inanışların Türkiye ve Türk dünyasında pek çok örneğiyle

karşılaşmaktayız. Hazreti Hızır daha çok aşağıdaki özellikleriyle karşımıza çıkar:

1. Zor durumda kalan kimselere yardım etmek,
2. İyileri ödüllendirme, kötülerini cezalandırmak,
3. Bereketi ve bolluğu sembolize etmek (Ocak 1992: 103-115).

Kıbrıs'ta Hazreti Hızır'a bağlı olarak anlatılan efsaneler, yukarıdaki sınıflamada kötülerin cezalandırılması motifi üzerine kurulmuştur. İlk efsanede Hazreti Hızır'ın istediği üzümün verilmemesi üzerine, üzüm bağı Tuz Gölü'ne; hellim peynirinin verilmemesi ve nimete saygısızlıktan dolayı taşa dönüşmektedir.

Bu motiflerden Tuz Gölü'ne dönüşme ve hellim peyniri Kıbrıs'a ait bir özelliktir. Gerek Türkiye'de gerekse Türkiye dışında hiçbir yerde Hazreti Hızır'ın bedduası üzerine üzüm bağının Tuz Gölü'ne dönüşmesi motifiyle karşılaşmamaktayız. Aynı husus hellim peyniri için de geçerlidir. Bu peynir türü de Kıbrıs'la özdeşleşmiş olup verilmemesi üzerine taşa dönüşmenin başka bir yerde anlatması yoktur.

Her iki efsanede Hazreti Hızır'ın bedduası üzerine oluşmuş olup *Motif İndeks*'te M411 bedduanın yerine getirilmesi, A920.1. gölün kökeni şeklinde karşımıza çıkmaktadır.

Tuz Gölü:

1. Yoksul görünümündeki Hazreti Hızır, üzüm bağının bekçisinden üzüm ister.
2. Bekçinin üzüm vermemesi üzerine Hazreti Hızır beddua eder.
3. Hızır'ın bedduası üzerine bağın olduğu yer, tuz gölüne dönüşür. (Nesim-Öznur 2009: 29; Yüce 2003: 34).

Buğday Tepesi / Durulli / Sivri Tepe I:

1. Buğday Tepesi'nin olduğu yerde bir karı koca yaşamaktadır.
2. Karı koca buğday yığınının üzerinde yemek yedikten sonra tuvalet ihtiyaçlarını oraya yaparlar.
3. Bunun üzerine karı-koca ve buğday yığını, taş hâline döner. (Nesim-Öznur 2009: 51).

Buğday Tepesi / Durulli / Sivri Tepe II:

1. Bir karı çıkırlığıyla ip eğirirken, aynı zamanda "hellim" de hazırlamaktadır.

2. Hazreti Hızır, “hellim”den isteyince verilmez.

3. Hazreti Hızır'ın bedduası üzerine kadın, çıkırığıyla birlikte taş kesilir. (Nesim-Öznur 2009: 29).

Buğday Tepe / Çeç Tepe:

1. Mesarya Ovası'nın bir köyünde zengin bir çiftçi yaşamaktadır.

2. Buğdaylarını çeç eden çiftçi eşiyle otururken, yanlarına yaşlı bir zat gelir ve buğday dilenir.

3. Köylü “Allah vere!” diyerek yaşlı zata kovar.

4. Köylü ve karısı, sabah olduğunda çeç hâlindeki buğday yığınının toprak hâline geldiğini görürler. (Nesim-Öznur 2009: 26).

H) Velilerle İlgili Efsaneler

Burada dikkatimizi çeken özellikler, velilerden ilk ikisinin Müslüman, sonuncusunun ise Hıristiyan olmasıdır. Kıbrıs'ta şehit olan Hala Sultan, bugün Güney Kıbrıs'ta metfun olup Hazreti Peygamber'in halasıdır. (Artan 1964: 3350).

Çocuğunun kız olacağını düşünen kadın, bebeğini aldırarak istediğinde rüyasına giren *Apostolos Andrea* buna izin vermez. Görmeyen göz *Apostolos Andrea*'nın ziyaret edilmesiyle görmeye başlar, ancak adağın yerine getirilmemesi üzerine göz eski hâline döner.

Kıbrıs'ta velilerle ilgili efsanelerin az olmasını normal karşılıyoruz. Adanın coğrafyası, nüfus yapısı ve keramet ehli kişilerle ilgili efsanelerin zamanında derlenmemesi bunların başlıca sebepleri arasındadır.

Hala Sultan (havadaki taş):

1. Hazreti Muhammed'in halası Ümmü'l-Haran, bir grup Müslümanla birlikte Kıbrıs'ı fethetmeye gelir.

2. Hala Sultan şehit düşer.

3. Müslümanlar şehit olan Hala Sultan'ı bulduklarında onun üzerinde havada duran bir taşı fark ederler.

4. Bu olaydan etkilenen Müslümanlar, Hala Sultan'ın şehit düştüğü yere türbe yaptırırlar.

5. Hamile kadınlar çocuklarını düşürdükleri için havada duran taşta destek olması için sonradan altına taş sütunlar yerleştirirler. (Nesim-Öznur 2009: 30-31; Yüce 2003: 38).

Hazreti Ömer ve Yedi Yatırlar:

1. Girne'nin Çatalköy semtinde Deli Hasan adında bir çoban vardır.
2. Çoban, denizde bir korsan gemisi görünce tekbir getirmeye başlar.
3. Tam bu sırada arkasında yedi Müslüman askeri belirir ve kayalıklardan denize ulaşırlar ve korsan gemisini batırırlar.
4. Deli Hasan, başından geçenleri, köylülere anlatırlarsa da kimseyi inandıramaz.
5. Köylüler, kayalıkların üzerindeki at ayak izlerini görünce inanmak zorunda kalırlar.
6. Yedi atlı daha sonra halk arasında Hazreti Ömer'in öncü güçleri olarak kabul görür. (Nesim-Öznur 2009: 56-57).

Arap Dede:

1. Kıbrıs'tan gelen avcılar, harabede buldukları çocuğu alarak Kıbrıs Beyi'ne götürürler.
2. Kıbrıs Beyi çocuğu büyütür.
3. Çocuk, vakti gelince yurduna döneceğini söyler.
4. Bey, çocuğun denizi geçemeyeceğini düşünerek Mersin ilinin Gülnar ilçesinin Dedeler Köyü'ne yerleşir.
5. Dedeler Köyü'ne yerleşen çocuk orada evlenir.
6. Ömrünün sonuna doğru adam, malvarlığını çocukları arasında paylaşır.
7. Çocuklardan Hanefi'ye mal-mülk yerine dua verilmek istenir.
8. Hanefi ise bunu reddeder ve dua yerine mal-mülk ister. Bunun üzerine ortanca kardeş "Deli Ali", hissesine düşen toprağı da ona verir.
9. Arap Dede beddua eder, oğul Hanefi de domuzlar tarafından parçalanır. (Erol 1996: 117-118).

Apostolos Andrea I:

1. Üç kızı olan kadın, dördüncü çocuğa hamile kaldığında onu aldirmaya karar verir.
2. Bu düşüncede iken Apostolos Andrea, kadının rüyasına girerek çocuğu aldirmamasını söyler.

3. Vakti gelince kadın bir erkek çocuk doğurur.

4. Apostolos Andrea'nın vasiyeti üzerine çocuğa Andrea adı verilecektir.

5. Kadın bu adı koymayınca tekrar Apostolos Andrea, kadının rüyasına girer.

6. Bunun üzerine çocuğa Ahmet Bedevi adı verilir. (Yüce 2003: 45).

Apostolos Andrea II:

1. Bir kadın, görmeyen çocuğunun gözünün açılması için adak adar.

2. Bunun üzerine rüyasında ona, Apostolos Andrea'nın mezarına gitmesi ve orada bir dana kesmesi tavsiye edilir.

3. Kadın mezara gitmek amacıyla yola çıktığında, çocuğunun gözü açılır.

4. Kadın adağını yerine getirmeyince çocuğun gözleri tekrar görmez olur.

5. Kadının rüyasına giren Apostolos Andrea, çocuğun görmemesinin sebebini kadına açıklar. (Yüce 2003: 44).

I) Kaplıcalarla İlgili Efsaneler

Kuzey Kıbrıs Türk efsaneleri içerisinde konuyla ilgili bir efsane metni tespit edilmiştir. Yazılı kaynaklardaki ilk örneklerini Evliya Çelebi'nin *Seyahatnamesi*'nde gördüğümüz kaplıca efsanesi, günümüzde de aynı şekilde Anadolu ve yavru vatanda anlatılmaya devam etmektedir. Sözüünü ettiğimiz efsanede suyun çıktığı yere kilise yapılması ise Türk efsanelerinde karşılaşmadığımız bir husustur. Bunun da adada yaşayan nüfusla ilişkili olduğunu zannediyoruz.

Kaplıcaların kökeni şeklinde özetleyebileceğimiz efsane motifi *Motif İndeks*'te H1544 susuzlukla mücadele olarak karşımıza çıkmaktadır.

Buvaffento kaplıcası:

1. Templer şövalyesi döneminde kraliçe, prenses ve köpekleri cüzzam hastalığına yakalanınca kaleye hapsedilir.

2. Kaleden ayrılan köpek iyileşince prenses köpeği takip eder.

3. Köpeğin yıkandığı suda yıkanan ve ondan içen prenses de iyi olur.

4. Suyun çıktığı yere St. John Chrysostomos kilisesi yaptırılır. (Nesim-Öznur 2009: 48-49).

İ) Pınarda Kaybolan Tas Motifini Konu Alan Efsaneler

Bu tür efsanelerin ilk örneklerini de Evliya Çelebi *Seyahatnamesi*'nde bulmaktayız. Evliya Çelebi'de Tuna Nehri ve İstanbul'a bağlı olarak anlatılan efsaneler, daha sonra Mekke ve Konya, Kıbrıs ve Toros Dağları arasındaki yeraltı ve yer üstü kültürel bağlar üzerinde oluşmuştur. Verilmek istenilen mesaj ise Kıbrıs ile Türkiye arasında yer üstünden olduğu kadar yeraltından da bağ kurulmasıdır. Şimdiki bilgilerimiz dâhilinde XVII. yüzyıldan bu yana anlatılmakta olan bu tür efsanelerde ana eksen Türkiye oluşturmaktadır. Bu da geçmişten günümüze Türkiye'nin anavatan olduğu düşüncesini göstermektedir.

Bunun bir başka örneği *Diğer Efsaneler* başlığı altında ele aldığımız Camız efsanesidir. Camızların Anamur'dan Kıbrıs'a yüzerek gitmeleri ve karınlarını doyurduktan sonra tekrar dönmelerini anlatan efsane, bize sudan çıkan aygır motifini hatırlatmaktadır. Başlangıçta sudan çıkan aygırın yerini, zamanla sudan çıkan camız ve boğa almıştır. Yalnız burada dikkatimizi çeken husus, boğa yerine camız denilmesidir. Çünkü Akdeniz kültüründe camız yerine sığır (boğa, inek) yetiştirilir.

Değirmenlik köyünün suyu I:

1. Anadolu bir değirmenci gezmek amacıyla Kıbrıs'a gelir.
2. Değirmenci yıllar önce kaybettiği ekmek teknesini Değirmenlik Köyü'nde bulur.
3. Köylüler, teknenin kime ait olduğu hususunda tartışırlar.
4. Anadolu değirmenci teknenin kendisine ait olduğunu ispatlar ve teknenin altında saklı olan altınlarını alır.
5. Tekne Anadolu'dan buraya geldiğine göre köye gelen su da Anadolu'dan gelmektedir. (Yorgancıoğlu 1980: 86; Yüce 2003: 41-42).

Gümüş tas II:

1. Pınardan su dolduran kız, pınarın içinde bir gümüş tas bulur.
2. Köylüler tasın buraya nereden geldiğini bilemezler.
3. Bir süre sonra tasın Toroslarda, pınarda yıkanan bir kız tarafından kaybedildiği ortaya çıkar.
4. Tas, Toroslar'daki pınardan Kıbrıs'a geldiğine göre su da Türkiye'den gelmektedir. (Serdar 1966: 24-25; Sakaoğlu 1980: 6; Sakaoğlu 2003: 168-169; Yüce 2003: 43).

J) Yer Adlarıyla İlgili Efsaneler

Kıbrıs'ta yer adlarıyla ilgili olarak anlatılan efsanelerin sayısının fazla olduğuna inanmamıza karşılık elimizdeki kaynaklardaki metin sayısı oldukça azdır. Bu azlığın bizce iki sebebi vardır. Bunlardan birincisi zamanında sözlü kültürden derlemelerin yapılmamış olması, ikincisi ise yer adlarının Rumca olarak hafızalarda yer etmesinden olsa gerektir.

Konuyla ilgili olarak anlatılan üç efsaneden ikisi yılanla ilgilidir. Birincisinde yılan beş tulum içerisinde kireçli şarap içirilmesi; ikincisinde ise Abi Deresi'nin bulunduğu yere yapılan köprüünün üzerine öldürülen yılanın şeklinin işlenmesiyle ilgili olmasıdır. Son efsane ise Türk ve Yunan mitolojisinde ortak olan ve mersin (murt, hambeles) bitkisinin kökeniyle ilgilidir. Başlangıçta bir bitkinin kökeni için anlatılan metin daha sonra Türkiye'de bir il ile iki ayrı ilin (Trabzon ve İzmir) birer semtinin adı olmuştur.

İlk iki efsane *Motif İndeks*'te B11 yılan, B740 hayvanların olağanüstü gücü, W33 kahramanlık şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Mersin efsanesinde ise insanın ağaca dönüşmesi ele alınmış olup *İndeks*'te D215 insan ağaca dönüşür olarak tespit edilmiştir.

Yılan efsanesi / Beş tulum deresi:

1. Kıbrıs'ta Pendaşimo adı verilen yerde büyük bir yılan yaşamaktadır.
2. Yılanın üzerinde mıknatıs olduğuna inanıldığından o, bütün avcılarını kendine çekerek öldürür.
3. Yılandan kurtulmak isteyen köylüler, şarabın içerisine kireç katarak bu karışımı, yılanın sık geçtiği bir yere beş tulum içerisinde bırakırlar.
4. Kireç karıştırılmış şarabı içen yılan, içi yanınca ısıklı çalarak kendisini yerden yere vurmaya başlar.
5. Kıbrıslı bir Türk genci yılanı alından vurarak öldürür, yılan da genci mıknatısıyla çekerek sokar ve ölümüne sebep olur.
6. Kireçli şarabın beş tulumun içerisinde bulunması ve yılanın bunu içip ölmesi üzerine olayın olduğu yere "Beş Tulum" adı verilir. (Serdar 1966: 26).

Abi deresindeki çift başlı yılan:

1. Baf kazasına bağlı Lamba ve Akarsu köyleri arasında Abi Deresi vardır.

2. Köylüler, Abi Deresi'nin üzerine köprü yapmak için ağaçları kestikleri sırada ıslık sesi duyarlar.

3. İşçilerden birisi bunun yılan sesi olduğunu anlar ve ustabaşına yılanın yakınlarında olabileceğini söyler.

4. Etraftaki ağaçlara bakıldığında bunun, ağacın budakları arasında sıkışıp kalan çift başlı bir yılan olduğu anlaşılır.

5. İşçiler, yılanı öldürürler, şeklini de Abi Deresi'nin üzerine yaptıkları köprünün üzerine işlerler. (Yorgancıoğlu 1980: 87-88).

Mersin:

1. Kıbrıslı bir kralın güzel kızı kimseyle evlenmez, çünkü babasına sevdalıdır.

2. Kız, dadısının da yardımıyla babasının yatağına girer.

3. Babası kızını öldürmek isterse de Tanrı onu, Mersin ağacına çevirerek Akdeniz'in karşı sahillerine gönderir.

4. Mersin şehri adını bu efsaneden alır. (Erol 1996).

K) Olağanüstü Kahramanlarla İlgili Efsaneler

Aşağıda motif sıralarını verdiğimiz her iki anlatma da, efsaneden ziyade olağanüstü şahıslarla ilgili metinlerdir. Anadolulu gencin buğdayı un hâline getirmesi; Paya köylü gencin çift sürdüğü öküzlerini ve sabanını havaya kaldırması bize, Köroğlu'nun Demircioğlu Erzurum Kolu'nu hatırlatmaktadır. Köroğlu hikâyesinde Köroğlu, atın nalını ikiye katlarken Demircioğlu, paranın turasını silerek ona güç gösterisinde bulunur.

Kucubey'in 80 okka ağırlığındaki taşı fes gibi oyması ve başına fesi giyerek köyüne gelmesi yine olağanüstü şahıslarla ilgili mitin güzel bir örneğidir. Fes gibi oyularak evin önüne bırakılan taşa hayvanlara su verilmesi ise etnografya ve folklor açısından değerlendirilmelidir.

“Yeğenim” adlı efsane ise dua ile güç kazanma, köylülerin kanından çıktığına inanılan çalı ve azgan bitkilerinin renk alışıyla ilgilidir. Bu hususun da kökenler ve sembollerle ilgili mitler arasında değerlendirilmesinde yarar olduğuna inanmaktayız. Efsanelerde bitkiye, hayvana, insana vb. gibi pek çok dönüşüm olayına rastlarız. “Dönüşüm; şimdiki, anı, varlığın var olduğu alanı değiştirmek, kalıplaşmış yaşamı biçimden kurtararak özgürlüğe kavuşturmak, bir anlamda yeniden var olmaktır. Varlığın dönüşüm dileğinin gerçekleşmesi, isteyerek dönüştüğü ya da istemeden dönüştürüldüğü nesnelere ve dönüşümlerin iyi/kötü, güzel/çirkin olumlu/olumsuz özellikleri, kişinin temsil ettiği değerler

merkezinde anlam kazanır. Bu bilgiler bizi varlığın iradeli, erdemli vb. ya da tam tersi vasıflara sahip olduğu yargısına götürür". (Şenocak 2010: 22).

Bu tür motifler daha çok mitik özellikler göstermekte olup *Motif İndeks*'te F500 olağanüstü insanlar şeklinde karşımıza çıkmaktadır.

Peya Köyü'nün kahramanı:

1. Türkler Kıbrıs'ı fethettikleri sırada, Anadolu'dan adaya gelen bir ailenin oğlunun kahramanlıkları dilden dile anlatılmaya başlanır.

2. Anadolulu bir başka genç de bunun doğruluğunu araştırmak için Dıfbaf, Peya Köyü'ne gelir.

3. Anadolulu genç eline aldığı buğday tanelerini parmakları arasında un hâline getirir. Sonra da çift süren gence ne ektiğini sorar. O da buğday ektiğini söyleyince, ekilenin buğday olmadığını, aksine un olduğunu söyler.

4. Çift süren genç de çift sürdüğü sabanı ve öküzleri omzuna kaldırarak Peya Köyü'nün yolunu gösterir.

5. Anadolulu genç, Peya Köyü'ne gitmekten vazgeçer, çünkü aradığı bu çiftçidir. (Serdar 1966: 27-28).

Fes yerine giyilen taş:

1. Kuçubey (Küçük Bey) Anadolu'dan Kıbrıs'a gelen beylerden birisinin oğludur.

2. Dala (Dalda) köyünde oturan Kuçubey bir metre boyunda, 80 okka ağırlığındaki bir taşı oyarak "fes" gibi yapar ve başına giyerek köyüne getirir.

3. Yıllarca evinin önünde duran bu taşta torunu, inekleri sular. (Serdar 1966: 28).

Yeğenim:

1. Annesi ve babası ölen genç, toplum tarafından horlanır.

2. Genç, kuvvetli olması için Allah'a dua eder ve güç kazanır.

3. Köylüler bu genci öldürmek niyetiyle yanlarına gittiklerinde kocaman bir taşı kaldırarak onların üzerine atarak tamamını yok eder.

4. Köylülerin öldüğü yerde biten çalı ve azgan bitkilerinin, ölenlerin kanını emdiği için kırmızı ve kahverengi renkte olduğuna inanılır. (Serdar 1966: 28-29).

Aslana binerek dükün tahtına çıkma:

Anadolu efsanelerinde daha çok “aslana binerek yılanı kamçı yapma” şeklinde gördüğümüz motif, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti efsanelerinde şekil değiştirerek, kuzuyu yemek üzere olan aslanın Aziz Mamas’ın bir hareketiyle kuzuyu yemekten vazgeçmesi ve aslanın binit olması motifi etrafında oluşmaktadır.

Yeri gelmişken şu hususu da belirtelim ki ilk örneklerini Hacı Bektaş Veli’de gördüğümüz bu motifte aslana binerek kendisini ziyarete gelen Lokman Perende’ye karşılık Hacı Bektaş cansız bir duvara binerek onu karşılamıştır ki, sen vahşi bir hayvana biniyorsan ben de cansız hareket ettiriyorum demek istemiştir. Anadolu sahasında daha çok Alevi Bektaşi kültüründe karşılaştığımız motif, Kıbrıs’ta Hıristiyan kültürüne bağlı olarak anlatılmıştır. Bunun sebebi daha önceden de belirttiğimiz gibi adanın nüfus yoğunluğu ve kültürel yapısıyla bağlantılıdır.

1. Güzelyurt kasabasının batı cephesinde caminin yanında St. Mamas Kilisesi ve İkon müzesi vardır. Zamanın Dük’ü Aziz Mamas’tan vergi ister.

2. Mamas da vergi vermeyeceğini çünkü devletin imkânlarından yararlanmadığını söyler.

3. Bunun üzerine Aziz Mamas’ı askerler Dük’ün huzuruna götürmek isterler.

4. Yolda bir aslanın kuzuyu yemek üzere olduğunu gören Aziz Mamas, elini kaldırıncaya aslan kuzuyu yemekten vazgeçer.

5. Aziz Mamas kuzuyu kucağına alır, aslana biner ve Dük’ün huzuruna çıkar.

6. Olayı gören Dük, Aziz Mamas’ı vergiden muaf tutar. (Nesim-Öznur 2009: 22-23).

L) Masal Motifli Efsaneler

Masal motifleri ve kahramanları zaman zaman efsane motifi olarak karşımıza çıkar. Nitekim ilk metinde Anka kuşu neslinin yok olması, ikincisinde ise Aziz Hilaryon’un hikmetiyle yıldırım düşmesi sonucunda ruhunun karga olarak uçup gitmesi anlatılmaktadır. Her iki metin de mitolojik özellikler içermesi bakımından dikkatimizden kaçmamaktadır. Ruhun kuş veya başka bir varlığa dönüşmesi ve tekrar görülmesi hemen

hemen hiç değişmeyen inanışlardan birisidir. Bu inanış sadece Türk kültüründe değil, dünya kültürlerinde de sıkça karşılaştığımız unsurlardandır. Uygur Türklerinin Göç Destanı'nda haber getiren üç karganın, yüzyıllar sonra bir efsanede görülmesi çok anlamlıdır.

Topak taş / yumurta taşı I:

1. Ciklos, Zümrüdüanka kuşunun yuvası olup erkeği ölünce, dişisi tek yumurtasının üzerinde kuluçkaya yatar.

2. Epeyce tek yumurtasının üzerinde yatan Zümrüdüanka yiyecek aramak için yuvadan ayrılır.

3. Bu sırada yumurta içindeki yavru Anka hareket etmeye başlar, yumurta da yuvadan aşağıya düşer.

4. Yuvadan düşen yumurtayı da kargalar afiyetle yerler. Böylece Anka kuşunun neslinin de yok olduğuna inanılır. (Nesim-Öznur 2009: 52).

Topak taş / yumurta taşı II:

1. Girne'de Osmanlı paşalarından birisi Yüzbir Evler Kalesi'ndeki papazlardan birisinin kızına âşık olur.

2. Papaz, durumu Aziz Hilariyon'a açar; o da "korkma biz senin arkadayız" diyerek onu teselli eder.

3. Papaz, Paşa'yla buluşma yeri olarak da Ciklos'un altını belirler.

4. Paşa karşısında papazı görünce "mademki yalnız geldin, ölmeye hazır ol" deyince Aziz Hilariyon'in hikmetiyle olağanüstü olaylar olur, çakan bir yıldırım, paşanın bedenini ikiye böler, ruhu da karga olarak uçup gider. Paşa'nın gizlenen askerleri de taşla dönerler. (Nesim-Öznur 2009: 53).

M) DİĞER EFSANELER

Burada ele aldığımız efsanelerden bir kısmı, oldukça yeni olup, bunlar daha çok *memorat* dediğimiz edebi tür içerisinde değerlendirilmelidir. Diğer efsanelerden bir kısmında dilek dileme konusu ele alınmış olup efsaneden ziyade inanış özelliğiyle dikkatimizi çekmektedir. Hayvanların rüyada tedavi edilmesinin yollarını öğreten efsane ise daha çok şaman, destan, âşık, halk hikâyesi ve halk hekimliği geleneğindeki bir özelliği hatırlatmaktadır ki, her şey rüyada öğretilmekte ve öğrenilmektedir. Bu bölümün son metni ise Hıristiyan bir Rum kızının, Kur'an okuyan gence âşık olması ve ardından Müslüman olmasıdır. Bu temanın, Türk ve dünya efsanelerinde pek çok örneği vardır.

Şimdi de bu anlattıklarımızı sistematik bir şekilde sıralamak istiyoruz:

1. Trafik kazasında hayatını kaybeden kızın çantasının bilinmeyen bir zat tarafından anne ve babasına verilmesi,
2. İki âşığın birbirlerini tanıdığı yerde dua edilince, duanın kabul edileceğine inanılması,
3. Dilek tutan bir kadının, dileğinin yerine gelmesi üzerine türbeye gitmesi, ancak kapının kapalı olması üzerine bu arzusunu, dışarıda yerine getirmek isterken kapının açılması ve mum yakarak dua etmesi,
4. Hastalanan hayvanların tedavi şeklinin rüyada haber verilmesi,
5. Denizden çıkan camızlardan birisinin boynuzuna “hayvanlarınıza sahip olun, bir daha gelmesinler, yoksa hepsini yakalayıp bağlayacağız.” diye yazılınca bir daha gelmemeleri,
6. Hoca ve Rum kızının devşirme yapılması anlatılmaktadır.

Çantası ölümünden sonra gelen kız:

1. Bir aile kızlarını trafik kazasında kaybeder.
2. Günün birinde bilinmeyen bir zat kapıyı çalarak kızlarının kazada kaybolan çantasını annesine ve babasına verir. (Nesim-Öznur 2009: 68-69).

Âşıklar Kilisesi:

1. Girne'nin zenginlerinden bir kadın, yaptığı evlilikten mutlu olamayınca eşinden ayrılır.
2. Kendisini dağlara atan kadın, karşılaştığı bir gence âşık olur ve onunla evlenir.
3. İki gencin birbirini tanıdığı yere yapılan kilisede dua edilince, Hazreti Meryem'in yardımıyla dileklerin yerine geleceğine inanılır. (Nesim-Öznur 2009: 48).

Adak:

1. Kıbrıs'ta Hazreti Ömer'in soyundan gelen Ömer adlı birisinin türbesi vardır.
2. Bir kadın niyet tutarak, niyetinin olması karşılığında, bir otobüs dolusu insanı türbeye götürceğini ve mum yakacağını vaat eder.

3. Niyetinin gerçekleşmesi üzerine bir otobüs dolusu insanla birlikte türbeye gider, ancak türbenin kapısı kilitli olduğu için mum yakamaz.

4. Bunun üzerine kadın, türbenin dışında mumu yakmak isterken, türbe kendiliğinden açılır kadın da adağını yerine getirir. (Yüce 2003: 27).

Rüya:

1. Bir çobanın davarı hastalanır ve bir türlü iyileşmez.

2. Yaşlı bir zat çobanın kızına, sürünün iyileşmesi için yapılması gerekenleri, onun rüyasına girerek anlatır.

3. Kız, rüyada gördüklerini babasına anlatır.

4. Baba, kızının söylediklerini yapınca hasta davarlar iyileşir. (Yüce 2003: 31).

Camız efsanesi:

1. Kıbrıslı çiftçi, Lefke'de Gemikonağı adıyla bilinen yere darı eker.

2. Darılar, olgunlaşma zamanında bilinmeyen bir hayvan tarafından yenilir.

3. Çiftçi, komşularından şüphelenirse de izi takip ettiğinde, darıları yiyenin denizden çıkıp yine denize gittiği anlaşılır.

4. Mal sahibi çiftçi, darıları yiyeni bulabilmek için geceleri beklemeye başlar.

5. Çiftçi, yakaladığı camızlardan birisinin boynuzuna "hayvanlarınıza sahip olun, bir daha gelmesinler, yoksa hepsini yakalayıp bağlayacağız." diye yazınca hayvanlar buraya gelmezler. (Serdar 1966: 25; Yorgancıoğlu 1980: 86; Sakaoğlu 1980: 8).

Devşirme:

1. Sınırdan askerlik yapan ve Kur'an okuyan Türk askerini Rum kızı dinler.

2. Rum kızı öldüğü vakit mezarındaki eşyaları açıp alması için Türk askerine vasiyet eder.

3. Asker teskeresini alınca, kendisine Kur'an öğreten hocasının öldüğünü öğrenir.

4. Rum kızı ölünce, Türk askeri vasiyeti yerine getirerek mezarı açar, mezarda yatan hocasıdır.

5. Memleketine döndüğünde hocasının mezarını açınca gördüklerine inanamaz çünkü orada yatan Rum kızdır.

6. Hocayla Rum kızı, Allah tarafından devşirme yapılıdır. (Sakaoğlu 1980: 8, Yüce 2003: 40).

SONUÇ

Kıbrıslı ve Türkiyeli araştırmacıların çeşitli zamanlarda değişik yayın organlarında yayımladıkları efsane metinleri, tespit edildikten sonra, bunlar konularına göre sınıflandırılmıştır. Bunun sonucunda efsanelerin büyük çoğunluğunun 1974 *Kıbrıs Barış Harekâtı*'yla ilişkili olduğunu, diğer efsanelerin ise daha çok klasik efsane motifleri üzerine kurulduğunu tespit ettik. Konu ile ilgili olarak Kıbrıs ve Türkiye'den derlenen efsanelerin tip sayısı 58'dir. Efsanelerin motifleri ise daha çok *Motif İndeks*'te D harfiyle gösterilen *büyü/sihir/dönüşümü* içermektedir. Zaten efsaneler, masal ve halk hikâyesinden tek motifli olmasıyla ayrılmaktadır. Kısacası Kıbrıs'tan derlenen efsane metinleri de tek motif üzerine kurulmuştur.

Kıbrıs'ta tespit edilen efsanelerden bazılarının eş metinleri, XVII. yüzyılda yaşayan Evliya Çelebi'nin *Seyahatnamesi*'nde tespit edilmiştir. Böylece Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti efsanelerinin eskiliği de ispatlanmıştır.

Türkiye'de velilerle ilgili efsanelerin sadece Müslümanlara bağlı olarak anlatıldığına dair bir düşünce vardır. Oysa benzer efsaneler, Kıbrıs'ta azizler için de anlatılmaktadır.

Efsanelerde işlenen bir başka konu da, Türkiye ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti arasındaki su kaynaklarının birlikteliği meselesidir. Böylece okuyucuya/dinleyiciye Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'ndeki su kaynaklarının Türkiye'den beslendiği mesajı verilmek istenmiştir.

KAYNAKLAR

ALPARSLAN, İsmet (2010), *Ağrı Efsaneleri*, Ağrı Kitapları Dizisi, İzmir.

ALPTEKİN, Ali Berat (1980), "Silifke'de Kırtıl Dağı'nın Efsanesi", *Türk Folkloru*, S. 11 (Haziran), s. 6-7.

ALPTEKİN, Ali Berat (1994), "1974 Kıbrıs Barış Harekâtının Anadolu Efsanelerindeki İzleri", *Erciyes*, S. 195 (Mart), s. 21-24.

- ALPTEKİN, Ali Berat (1993), *Fırat Havzası Efsaneleri (Metinler)*, TESFA Yayıncılık, Antakya.
- ALPTEKİN, Ali Berat, (2001), “Kıbrıs ve Mersin (İçel)’e Bağlı Olarak Anlatılan Efsaneler”, *Erciyes*, S. 282, (Haziran), s. 19-21.
- ALPTEKİN, Ali Berat-Esma Şimşek, (1991), “Kıbrıs Türk Masallarının Motif, Tip ve Formel Yapısı”, *Türk Dünyası Araştırmaları*, S. 74 (Ekim), s. 63-137.
- ARTAN, Gündüz (1964), “Hala Sultan Tekke ve Camii”, *Türk Folklor Araştırmaları*, S. 176 (Mart), s. 3350.
- ERGUN, Metin (1997), *Türk Dünyası Efsanelerinde Değişme Motifi, C.1.*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- EROL, Mehmet (1996), *Taşeli Platosu Efsaneleri (İnceleme-Metinler)*, Kayseri. (Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- GÖDE, Halil Altay (2010), *Isparta Efsaneleri*, Fakülte Kitabevi Yayınları, Isparta.
- GÖKŞEN, Cengiz (1999), *Giresun Efsaneleri*, Trabzon. (Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- KAVCAR, Cahit-Mehmet Yardımcı [1988], *Efsanelerimiz İnönü Üniversitesi Efsane Derleme Yarışması*, İnönü Üniversitesi Yayınları, Malatya.
- NESİM, Ali-Şevket Öznur (2009), *Kıbrıs Efsaneleri*, Rüstem Kitapevi Yayınları, Lefkoşe.
- OCAK, Ahmet Yaşar (1992), *Türk Kültür Kaynağı Olarak Menakıbnâmeler: Metodolojik Bir Yaklaşım*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- ÖGEL, Bahaeddin (1971), *Türk Mitolojisi (Kaynakları ve Açıklamaları ile Destanlar)*, Selçuklu Tarih ve Medeniyeti Enstitüsü Yayınları, Ankara.
- ÖNAL, M. Naci (2003), *Muğla Efsaneleri (Araştırma-İnceleme)*, Muğla Üniversitesi Yayınları, Muğla.
- ÖNCÜL, Kürşat (2011), *Kars İlinin Somut Olmayan Kültürel Mirasının Haritalandırılması*, Kars.
- SAKAOĞLU, Saim (1977), “1974 Kıbrıs Barış Harekâtıyla İlgili Efsaneler”, *Türk Kültürü*, S. 175 (Mayıs), s. 436-440.
- SAKAOĞLU, Saim (1980), “Kıbrıs Efsaneleri”, *Türk Folkloru*, S. 12 (Temmuz), s. 5-8.
- SAKAOĞLU, Saim (1992), *Efsane Araştırmalar*, Eğitim Fakültesi Yayınları, Konya.

- SAKAOĞLU, Saim (2000), “Kıbrıs ve Anadolu Türklerinin Efsaneleri Arasındaki Ortaklıklar Üzerine”, *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, S. 9 (Bahar), s. 16-24.
- SAKAOĞLU, Saim (2003), *101 Türk Efsanesi*, Akçağ Yayınları, Ankara.
- SAKAOĞLU, Saim (2009), *Efsane Araştırmaları*, Kömen Yayınları, Konya.
- SAKAOĞLU, Saim-Ali Duymaz (2002), *İslamiyet Öncesi Türk Destanları*, Ötüken Neşriyat, İstanbul.
- SERDAR, Gülgün (1966), *1571'den 1964'e Kıbrıs Türk Edebiyatında Gazavatnâme, Destan, Efsane, Kahramanlık Şiiri /Araştırma-İnceleme*, Mağusa.
- ŞENOCAK, Ebru (2010), “Mitolojik Konulu Bir Halk Hikâyesi: ‘Leylâ İle Mecnûn Hikâyesi’ Merkezinde Yıldıza Dönüşüm”, *Milli Folklor*, S. 86, s. 20-29.
- TÜRKER, Edibe (1974), *Kıbrıs Ağzı ve Grameri*, İstanbul, (İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınlanmamış Lisans Tezi).
- YORGANCIOĞLU, M. Oğuz (1980), *Kıbrıs Türk Folkloru /Kıbrıs Folkloru*, Mağusa.
- YÜCE, Burcu (2003), *Kıbrıs Halk Anlatmalarından Örnekler*, Konya, (Selçuk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Yayınlanmamış Lisans Tezi).